

Gromning på nätet

Rapport från kunskapsdag

Lafa – Enheten för sexualitet och hälsa
Stockholms läns landsting
Stockholm 2008

Kunskapsdag om gromning på nätet

Den 13 februari 2008 samlades cirka 160 personer från ett flertal av länets ungdomsmottagningar till Stockholms läns landstings (Sesamenheterna och Lafa) kunskapsdag om företeelsen gromning. Gromning handlar om vuxnas kontakter med barn i sexuellt syfte på nätet. Hanna Olsson, som är psykoterapeut och satt med i prostitutionsutredningen på 1970-talet, är numera handledare för personal på ungdomsmottagningar runt om i Stockholm, höll i trådarna. Hon har tillsammans med ungdomsmottagningarna sett problemet med gromning på nära håll. Många unga är nöjda med sina kontakter på Internet, sa Hanna Olsson, men en del råkar illa ut och syftet med kunskapsdagen var att öka medvetenheten om vad gromning innebär för att hitta ett säkerhetstänk och kunna hjälpa barn och unga. Hon sa att när hon arbetade med prostitution på 70-talet hyste hon ett hopp om att prostitutionen skulle vara borta idag, istället har den nått fler nivåer i samhället. Det nya idag är tekniken: datorerna och Internet där barnen sprungit ifrån de vuxna kunskapsmässigt. Kunskapsglappet medför att vuxna inte alltid kan vägleda barnen på områden som är nödvändiga till exempel för att lära dem sätta gränser och säga nej.

Gromning underlättas av de många nätkontakter unga har. Mötena över Internet sker som sagt anonymt och kommunikationsmedlet, datorn, har kastat omkull de möjligheter som tidigare gjorde att man kunde bedöma en människa: blicken, beteendet och orden. Gamla kriterier för att avgöra om någon är pålitlig eller ej gäller inte längre.

Hanna Olsson har bland annat varit handledare åt personal på ungdomsmottagningarna i Haninge och Skarpnäck där man stött på problematiken med gromning. Som en ingång till kunskapsdagen presenterade personal därifrån, Åsa Dahlin, Maina Ohls Edberg, Mia Kihlström och Salar Shalmashi, fyra olika fall med flickor som blivit utsatta för sexuella övergrepp som de hanterat över åren. Det handlar till stor del om flickor som i början av tonåren lever isolerade liv med få kompisar och dålig kontakt med vuxna – framför allt sina egna föräldrar. De har ofta dåliga självkänsla och några har varit ”brådmogna”. De har ibland röriga liv med olika boenden. En funktionshindrad flicka levde i en familj med ursprung i en hederskultur där övergreppen från den man hon fått kontakt med på nätet medförde ett extra skuldkomplex. I det fallet gick många samtal ut på att försöka övertyga föräldrarna om att flickan inte hade ansvar för det att hon blivit våldtagen utan att hon var ett offer. Samtliga tjejer hade utsatts för samma sorts bluff, flera av den så kallade ”Alexandramannen”, som gromningdagen till stor del handlade om. Tjejerna, som av männen på nätet valts ut just på grund av att de gett uttryck för sin ensamhet och dåliga självkänsla, hade blivit lockade med olika erbjudanden – modellkontrakt eller som eskorter till högt uppsatta företagsledare, och sedan blivit våldtagna och brutalt misshandlade. Någon tjej hade blivit fotad med så kallade bröstbilder och fått sina bilder utlagda på nätet mot sin vilja.

Det vanliga var att de lade skulden på sig själva när de insett att de blivit lurade. De kände sig helt enkelt dumma och försökte förtränga det de varit med om. En tjej vågade inte göra hiv-test eller gynekologisk undersökning förrän två år efter övergreppet trots att hon misstänkte att hon fått skador. Det tog lång tid för dem att kunna öppna sig, att orka minnas och berätta för en kurator eller polisen. Mycket av stödet till de här tjejerna har gått ut på att få dem att känna sig skuld- och skamfria vilket delvis möjliggjordes genom polisanmälan och genom att Alexandramannen dömdes till ett kännbart fängelsestraff. Det blev en upprättelse i sig.

Internet som kontaktverktyg mellan vuxna och barn

Anders Carlsson är lärare och specialpedagog, sedan ett tiotal år är han också "fast" på nätet sedan han av misstag stött på en drog försäljnings sajt som riktade sig till ungdomar. Efter det har han engagerat sig allt mer i nätet mot de "svarta krafter" som enligt honom härjar där. Numera reser han runt i landet och föreläser om konsekvenserna av vuxnas "förbehållslösa" okunnighet i dator teknik och ungas utsatthet på grund av att det saknas vuxna som kan vägleda dem. Anders Carlsson menade att personal på ungdomsmottagningar är en oerhört viktig grupp i samhället att nå ut till med denna information: "Det är ni som är ute i verkligheten och möter de utsatta ungdomarna.", sa han.

Konsekvenserna av ungas försprång blir att någon annan – ute på nätet – påverkar ungas attityder och värderingar. Någon som till exempel vill sälja droger eller köpa eller lura till sig sex. Därför uppmanade han vuxna att löpande ge sig ut på Internet – till exempel på sajter som Playahead eller Facebook och följa med vad som händer för att hänga med i ungdomarnas internetvanor. När Carlsson föreläser på skolor hör han ofta att deras datorer utrustats med filter för att undvika till exempel porrsurfning, men det är en falsk trygghet: "Det finns ingen möjlighet att filtrera – det är inom oss vi måste bygga filtret", sa han. Under sina föreläsningsturnéer har han mött drygt 40 000 ungdomar. Dessa är förhoppningsvis rustade att möta skojare på nätet och har fått kännedom om vad som döljer sig bakom ett alias. Det är inte lätt alla gånger, människor som Alexandramannen är oerhört skickliga. Men många unga är förståndiga, till exempel den kille i Arjeplog som Carlsson mött. Han menade att man måste ställa "klokfrågor". "För att få veta om det är Benny 48 som väger 148 kg kan jag testa honom genom att fråga om den senaste musiken eller datorspelet och se hur han svarar."

Carlsson menade att vuxna får vänja sig vid att deras barn möter andra via nätet. Inga problem om man har verktygen för det. När man har kontakt genom en webcam så kan bilden ljuga men inte rösten. Man kan alltså höra om personen är trovärdig, är han 15 eller 55? Man kan kolla upp ett alias som verkar misstänkt med andra – heter man Magica på ett ställe heter man det oftast på fler. Och om man stämmer träff på offentliga platser, med mycket folk, ska man ta med sig en kompis, alltid ha med sig mobilen – fulladdad och påslagen. Dessa budskap är, enligt, Carlsson, oerhört viktiga att förmedla i mötena med de unga så att fall med utsatta ungdomar inte upprepas.

Alexandramannen-fallet – hur byggs relationen upp?

Sven Å Christiansson är rättspsykiatriker och professor i psykologi. Han har intervjuat många gärningsmän och arbetar bland annat med att göra gärningsmannaprofiler, han vet därmed hur många av dem fungerar. Han blev ombedd av åklagaren i fallet med Alexandramannen att ta fram kunskap om denne inför rättegången.

Numera tar sig brottsligheten nya vägar, tidigare smög sig pedofiler och hebefiler (vuxna som sexuellt orienterar sig mot unga personer) omkring i parker och på skolgårdar, nu har Internet blivit en stor arena där gärningsmännen har en fantastisk möjlighet att lyckas i sina uppsåt, sa Christiansson inledningsvis. Som gärningsman på nätet arbetar man ofta med många offer samtidigt – när Alexandramannen greps hittades över 10 000 bilder på unga tjejer nedladdade i hans datorer. Man kan arbeta anonymt och ta tid på sig att bygga relationer genom olika övertalningsmetoder.

Alexandramannen utgav sig på Internet för att vara kvinna med eskort/modellfirma men målet var att själv ha sex med så många tjejer som möjligt. Han kunde alla tekniker för att manipulera och dupera människor. För offren är det omöjligt att akta sig för den ”fula gubben”, psykopater utger sig ofta för att vara den behagligaste av personer. De är charmiga, trevliga och duktiga på att övertala med förslag och löften. För barn och unga vars emotionella utveckling inte hunnit ikapp den kognitiva är det mycket svårt att förstå tecken på att något är fel. Unga kan också vara ivriga i att söka nya kontakter, det är en del i deras utveckling att de börjar bli nyfikna på världen utanför familjen. Internet är ett förträffligt medel för det men, på falska grunder, sa Christiansson – de är väldigt oskyddade där.

I sina kontakter började Alexandramannen med att erbjuda något attraktivt som passade in i de ungas behov. Lättförtjänta pengar, att de skulle få dejta någon speciell – kanske Zlatan. Han fick dem att skicka bilder (poserings) på sig själva, gjorde att de kände sig utvalda, bekräftade och samtidigt trygga. Om tjejerna inte ville ställa upp på att skicka bilder, då de hört att dessa aldrig försvinner från nätet, ”försäkrade” han dem att de bara läggs ut på en särskild server där de inte kan kopieras. Han lurade dem hela tiden och under tidspress fick han tjejerna att fatta beslut, ofta sent på kvällen innan de skulle lägga sig. Under sådana omständigheter är det svårt att våga beslut mot varandra. Varje steg kändes inte så farligt för dem, han sköt fram positionerna i etapper. Han kunde börja med en fråga om sex för att strax därpå skicka ett helt formulär om deras sexuella preferenser som han ljög om att han behövde för att kunna matcha en eventuell dejt. Alexandramannen hade inte bråttom, med vissa offer hade han kontakt i 8 månader innan det var dags för ett möte i syfte att förgripa sig på dem. (Undersökningar visar att gärningsmän ofta tar sig tid att bygga sina relationer). Viktigt var att skapa förtroenden – få det att framstå som att man vill dem väl – för att kunna skapa ett fysiskt möte.

Gärningsmän med psykopatdrag fångar ofta upp svaghet, en viktig faktor för att ta kontroll över ett offer. När Alexandramannen valde ut sina offer var det de som visat sig vara särskilt sårbara, hade gjort slut med killen, hade ont om pengar eller var i konflikt med föräldrarna. Det var tjejer som han visste var lätta att få i sitt våld.

Varför kunde då tjejerna inte säga nej? Christiansson menade bland annat att barn och unga är beredda på att stå ut med mycket för att få kärlek. I brist på annat så blir sex ett medel för bekräftelse.

Alexandramannen var en mycket skicklig manipulatör och väl förberedd. I något fall chattade han till och med med mamman till tjejen. Och efter övergreppen vände sig tjejerna åter till honom (eftersom de inte förstod att det var han som förgripit sig på dem) och berättade om vad ”hennes” kund hade utsatt dem för och vad som blivit konsekvenserna av övergreppet. (Läkar- och psykologbesök till exempel.) Då försvarade han flickorna och lovade att ta ett snack med kunden.

Konsekvenser av övergrepp kan påverka identitetsutvecklingen och den sexuella utvecklingen, sa Christiansson. Kännetecken för att slippa tänka på det man gått igenom kan vara att man kan få koncentrationssvårigheter, svårt med social samvaro och skam- och skuld känslor. I och med att man gärna vill glömma övergreppen, förtigs händelsen och man fördröjer bearbetningen av dem. Det kan medföra en fördröjning av reaktionen och man kan få problem med andra relationer och bli påtagligt till exempel när man ska föda barn.

Han avslutade med att säga att fallet fick mycket medial uppmärksamhet där handlingarna beskrevs som våldtäkter utförda under tvång. På det viset minskade skuldbördan för de drabbade tjejerna och många vågade, tvärt emot tidigare, ställa upp i förhör. Där började de berätta mycket mer än de gjort i tidigare polisförhör så att man fick göra nya förhör med dem för att få den fullständiga bilden.

Vad gör olika myndigheter?

Brå och det nya svenska lagförslaget

Också David Shannon, fil dr och utredare vid Brå, konstaterade att Internet är en helt ny kontaktyta för barn och vuxna som i stort sett är helt obevakad. Han bekräftade de slutsatser som föregående talare presenterade.

Brå fick i uppdrag av förra regeringen att tillsammans med Riksåklaren (RÅ) att ta fram ett underlag för ett nytt lagförslag och gjorde en studie under 2007 om vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet. Huvudsyftet var att se hur olika typer av sexuella kontakter ser ut och hur vanliga dessa kontakter är. Man gjorde en webbundersökning med 1000 15–17 åringar om deras erfarenheter av sexuella kontakter med vuxna på nätet; gick igenom 315 polisanmälningar om sexualbrott mot personer under 18 år där offret och gärningsmannen först varit i kontakt via Internet och sedan träffats. Och för att få en bild av hur vanligt det är med sexuella kontakter gjordes en enkät till ett riksrepresentativt skolorval av 15-åringar (7 500 ungdomar).

I polismaterialet framkommer tre **huvudstrategier** som använts för att träffa barnen:

- **Vänskap/kärlek:** De flesta offer 12–14 år; gärningsmännen 17–44 år
- **Löften om modelljobb:** Offer 13–17 år; gärningsmännen 23–62 år
- Erbjudanden om **betalning för sexuella tjänster:** Offer 14–17 år, gärningsmännen 25–49 år

Vanliga element i polismaterialet om sexualbrott vid en träff utanför nätet:

De flesta offer var flickor; samtliga förövare män; ofta tecken på allvarliga problem i offrens bakgrund; offren reste ofta till andra städer för att träffa gärningsmännen; offren ljög för sina föräldrar om var de skulle vara; oftast visste föräldrarna inte att barnet varit i kontakt med den vuxne tills efter att de träffats och barnet blivit utsatt för brottet.

Hur många barn utsätts för sexuella kontakter via Internet?

Skolundersökningen: 31 procent uppgav någon form av sexuell kontakt* via Internet från någon de "trodde eller visste" var vuxen (under senaste 12 mån) (46% flickor; 16% pojkar).

Webbenkät – icke-representativt urval från större webbundersökningspanel:

21 procent uppgav en sexuell kontakt från någon de "trodde eller visste" var minst fem år äldre innan de fyllde femton. (33% flickor; 7% pojkar).

* Hur ungdomarna definierar ett sexuellt förslag respektive sexuella tjänster går inte att utläsa ur svaren. Det kan alltså röra sig om kontakter vilkas innehåll avsevärt skiljer sig åt, och det är sannolikt att många av dessa kontakter inte i första hand rör sig om allvarliga försök att ordna ett möte med ungdomarna utanför nätet.

Ur Brå:s rapport 2007:11 Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet.

David Shannon menade att gromning inte är någon marginell företeelse i Sverige. Han visade också ett urval citat från ungdomar från polismaterialet som exempel på olika förslag som de unga får. De visar att det i stort sett alltid ganska snabbt glider över till sexuella förslag med ett grovt språk från männens sida, något som många unga uppger som obehagligt.

När Brå sammanförde resultaten från de olika undersökningarna ser de dock att många barn snabbt blockerar de personer som föreslår sexuella kontakter. En mycket liten andel resulterar i sexualbrott. Shannon menade dock att det är viktigt att inte bagatellisera gromning. Många unga uppger att de tycker det är mycket olustigt att ha blivit utsatta på nätet trots att det inte varit verkliga möten och att det förföljer dem i många år.

Vad kan man göra för att förebygga enligt Brå?

- Utbildningar och information för barn, ungdomar, föräldrar och för allmänheten
- Möjligheter för Internettjänstleverantörer att motverka fenomenet
- Centralfunktion för att samordna åtgärder och följa utvecklingen
- Ny lagstiftning mot kontakter med barn i sexuella syften

Svenskt lagförslag

Shannon beskrev även kortfattat vad det nya lagförslaget går ut på. I andra länder finns två typer av lagar för att begränsa brott av denna karaktär. I Kanada och Australien har man infört lagstiftning som gör det straffbart att kommunicera med barn via ett datorsystem i syfte att begå ett sexualbrott mot barnet. I Storbritannien/Norge kriminaliseras inte kontakten i sig, men att träffa ett barn efter att ha varit i kontakt med det via Internet är straffbart. Det svenska lagförslaget kombinerar olika aspekter dessa två. Det ska bli kriminellt att ha kontakt med ett barn under 15 år (oavsett hur, var eller hur ofta) i syfte att längre fram begå ett sexualbrott. Oavsett var kontakterna sker – mobil, Internet etc. Viktig skillnad mellan det svenska förslaget och den brittiska lagen är att i Sverige ska straffansvaret träda in så fort man tar kontakt med ett barn i syfte att längre fram ta kontakt för sexuella syften via nätet. (Brottet begås redan när kontakten tas.)

Polisen

Björn Sällström, inspektör på rikskriminalpolisens barnpornografigrupp, arbetar med sexuella övergrepp mot barn, barnpornografibrott och på senare tid även gromning. Inledningsvis sa Sällström att han tyckte att Anders Carlssons presentation tidigare under dagen var något av en domedagsprofetia och ville framhålla att det mesta som sker över Internet är ganska bra. Många unga ber ”snuskiga gubbar” att sticka. Men så finns det vissa som de lyckas fånga upp. Han berättade sedan om vilka försprång groomarna har gentemot polisen, vilka problemen polisen har med att arbeta med denna nya typ av brottslighet och hur dålig den nationella samordningen är. Sällström började med att visa en av de loggar som bl a Lunarstorm förser polisen med och som gav en överblick hur gromaren tar kontakt. Han skickar ut ett massmejl till en stor mängd tjejer, först oskyldigt men snabbt anspelar det på sex. Svårt för en utredning att arbeta med, det är tidskrävande: dels att identifiera dem i uppsjön av e-post, dels i verkliga livet som fysiska personer. Plus att det hela har en stor geografisk spridning. Polisen har stora svårigheter att hitta en bra samordning för att arbeta med gromning över länsgränserna. Prioriteringarna kring frågan ser olika ut i olika län, vars länspolismästare har sina egna agendor. Det är inte heller säkert att man inom de 21 länen ens har någon

som arbetar med frågan. Men det är nu, enligt Sällström, hög tid för polisen att förstå vidden av problemet och att gromaren bryr sig lite om länsgränser. Alexandramannen började till exempel uppe i Sundsvall, gick igenom hela landet och slutade i Skåne utan att polisen förstod att det var samma person. Hur kan polisen då arbeta då för att få bukt med problemet? Man måste, enligt Sällström, till exempel samverka mellan myndigheter för att få fram resurserna. En annan viktig komponent är att ta kontakt med aktörerna; sajtägarna, som besitter mycket kunskap om groomarna. Vilket ska ske i år från polisens sida.

Ett annat problem är det dåliga tekniska kunnandet hos utredaren. Det är många medelålders kvinnor som utreder brotten på polisens familjeenhet – och det tekniska kunnandet i denna grupp lämnar övrigt att önska, sa Sällström. Alexandramannen var extremt tekniskt kunnig och kunde kollra bort många genom det.

Björn Sällström pratade avslutningsvis allmänt om barnporr på nätet och vilken stor arena för handel det har blivit. (Det finns cirka 100 000 barnpornografiska sajter i världen). När polisen får in tips från allmänheten eller organisationer om länkar kring kommersiell barnpornografi omdirigeras dessa och hamnar på en sida där det står att sidan spärrats av Rikskriminalpolisen. Sidan får mellan 30–50 000 träffar per dag – och ”då handlar det *bara* om kommersiell barnpornografi – och *bara* om sidor vi har spärrat som är cirka 5000 stycken”, sa Sällström.

BRIS

Thomas Jonsland arbetar som utredare på BRIS och ville tipsa ungdomsmottagningspersonal hur ska man hantera barns vardag på nätet. Han menade att det var bra med en dag som denna och att sätta fokus på grooming, men att bland alla kontakter som BRIS hade med barn under 2006 var det inte ens en promille som berörde något som kunde likna grooming. Barn och ungas verklighet på Internet är så mycket större. Och, sa Jonsland, ”Det är där det förebyggande arbetet börjar kring det allmänna, vardagliga på Internet.”

BRIS roll i arbetet

BRIS har i samarbete med Medierådet utvecklat kampanjen och webbplatsen Det unga internet: www.medieradet.se. Om man vill samla in kunskap kring detta ämne är denna sida bra, sa Jonsland. I grunden handlar projektet om att skapa säker användning för barn och unga på nätet och att sprida kunskap om deras liv på nätet. BRIS har också skrivit rapporten: Vad berättar barn och unga om Internet, IT och mobiltelefoner. Thomas Jonsland sa också att BRIS kan vara en resurs för ungdomarna och uppmanade seminariedeltagarna att fungera som förmedlande länk, att hänvisa till BRIS i och med att de har den här specialkunskapen.

Detta gör BRIS

Stödverksamhet där en vuxen har kontakt med ett barn i form av:

- Barnens hjälptelefon
- Brismejlen
- Brischatten (en vuxen har kontakt med ett barn, inga gruppchattar)

BRIS har också diskussionsforum – där barn och unga kan gå in och skriva inlägg, ställa frågor, beskriva erfarenheter ge/få feedback till/från andra barn. Där styr inga vuxna. ”Vi riktar in det kring allvarliga ämnen till exempel kompisar, skolan, sex och kärlek. Vi har totalt vuxenansvar – vuxengaranti.”, sa Jonsland. Varenda inlägg läses

med andra ord innan det publiceras, nekas barnet så får det alltid veta varför. Man tillåter ingen att bryta sin anonymitet – man får under inga omständigheter berätta sitt alias eller lämna ut sin msn-adress. Forumet hade 15 000 inlägg under 2006 och Thomas Jonsland sa att det är fantastiskt och rörande att se hur barn kan stötta och hjälpa varandra.

Nu har också BRIS startat en webbplats som heter Squill.se där unga kan testa ett misstänkt alias/användarnamn man stött på (från vilken sajt som helst) för att se om andra också anmält det som suspekt och alltså kan varna om den personen. Det blir ingen polisanmälan men man kan skvallra om personer som uppför sig utanför etiketten.

En annan stödverksamhet som riktas till vuxna är BRIS Vuxentelefon. Man kan ringa och bolla med någon om frågor kring till exempel internetanvändande.

Hur ska man då tänka när man möter det här? Jonsland menade att det bästa är att tackla det som precis som allt annat i barns vardag: genom att förebygga. Barn och unga är i en helt annan värld (cybervärlden) och därför måste vi närma oss denna, visa nyfikenhet och intresse för vad som sker där. Ett slags win-win situation om man närmar sig den/dem – dörrar kan öppnas till mycket mer om man visar förtroende för att man är redo att ta del av den andra världen.

Myndigheten för skolutveckling

Anette Holmqvist från Myndigheten för skolutveckling berättade om deras regeringsuppdrag att främja IT i skolan och att det ska integreras i alla skolämnen. I uppdraget ingår att verka för en säkrare användning av Internet. Också hon ville understryka vikten av vuxennärvaro på nätet som bästa sätt för att undvika att brott begås.

Myndigheten för skolutveckling har arbetat fram webbsidan Kolla källan (under www.skolutveckling.se). Den handlar inte om grooming renodlat utan hur man utvärderar en källa, vad man får och inte får göra på Internet med mera. Den samlar och utvecklar olika former av stöd- och inspirationsresurser för skolans arbete med informations-sökning, källkritisk granskning och internetsäkerhet för barn och unga. På temaplatsen finns också korta avsnitt som handlar om upphovsrätt och personuppgiftslagen i skolan. Anette Holmqvist rekommenderade dagens målgrupp att gå in under fliken Säker på nätet för att få tips på hur man kan jobba eller lära sig vilka frågor man kan ställa till de unga. Här erbjuds även en gratis kurs. Sidan innehåller en mängd länkar bland annat till Medierådets 10 tips och Datainspektionens Finns din bild på webben?. Myndigheten för skolutveckling har också gjort en landsomfattande turné där man pratade med skolpersonal om barns användande av nätet. ”Skolan måste hjälpa barn att bli kritiska, det är en viktig uppgift! När det inte sker i hemmet måste skolan gå in och kompensera”, sa Anette Holmqvist.

Dokumentationen gjord av
Anna Knöfel Magnusson
Dryfta Kommunikation

Beställa rapporten

Lafa – Enheten för sexualitet och hälsa
Box 17533
118 91 Stockholm

Tfn: 08 737 35 50

www.lafa.nu